

«حلقات»

درس 5

استاد: حجت‌الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای پیشوایی

مقدمه

از جمله ادله‌ای که برای اثبات حجیت خبر واحد اقامه شده است ، مفهوم آیه شریفه نبأ می باشد. به مفهوم این آیه شریفه دو اشکال شده است : اشکال نخست این است که شرط در این آیه مقوم موضوع است، پس آیه مفهوم ندارد. با بررسی احتمالات گوناگون در معنای مطابقی آیه، به این اشکال پاسخ داده شد.

اشکال دوم به مفهوم آیه این است که علتی که برای عدم حجیت در ادامه آیه بیان شده، شامل خبر عادل هم می‌شود، در نتیجه حجیت خبر عادل را نیز از بین می‌برد.

تفصیل این اشکال در درس گذشته مطرح شد. به این اشکال سه پاسخ داده شده است که در این درس، پاسخ‌های اول و دوم را بررسی می‌کنیم.

متن درس

احدها - ان المفهوم مخصص لعموم التعليل، لانه يثبت الحجية لخبر العادل غير العلمى والتعليل يقتضى عدم حجية كل ما لا يكون علمياً، فالمفهوم اخص منه. ويرد عليه، ان هذا انما يتم اذا انعقد للكلام ظهور فى المفهوم ثم عارض عموماً من العمومات فانه يخصه. واما فى المقام فلا ينعقد للكلام ظهور فى المفهوم لانه متصل بالتعليل وهو صالح للقرينية علي عدم انحصار الجزاء بالشرط، ومعه لا يعقد الظهور فى المفهوم لكى يكون مخصصاً.

ثانيها - ان المفهوم حاكم علي عموم التعليل علي ما ذكره المحقق النائيني - رحمه الله - وذلك لان مفاده حجية خبر العادل، وحجيته معناها علي مسلك جعل الطريقة اعتباره علماً، والتعليل موضوعه الجهل وعدم العلم، فباعتبار خبر العادل علماً يخرج عن موضوع التعليل وهو معنى كون المفهوم حاكماً ويجب علي هذا الاعتراض بوجوه

اشکال دوم به مفهوم آیه نبأ

گفتیم هرچند در آیه نبأ وجوب تبیین، به خبر فاسق اختصاص داده شده است؛ اما در ادامه این آیه شریفه به علتی اشاره شده است که شامل خبر عادل نیز می‌شود. این علت «اصابه به جهالت» است. علت تحقیق و بررسی درباره خبر فاسق این است که عمل از روی جهل باعث پشیمانی است. پس این آیه شریفه به مؤمنین دستور می‌دهد که بدون علم کاری انجام ندهند؛ زیرا ممکن است، اشتباه کرده و از کار خود پشیمان شوند. پس همان گونه که خبر فاسق علمی نیست و عمل به آن موجب پشیمانی است، خبر عادل هم مفید علم نیست و عمل به آن پشیمانی به دنبال دارد.

پاسخ اشکال

به این اشکال سه گونه پاسخ داده شده است. شهید صدر این اشکالات را بیان کرده و سپس درستی آنها را بررسی می‌کند. این سه اشکال عبارتند از:

(الف) تخصیص: مفهوم مخصص عمومیت منطوق است؛

(ب) حکومت: مفهوم برمنطوق آیه حاکم است؛

(ج) معنای جهالت: اشکال کننده جهالت را درست معنا نکرده است.

Sco1 3:58

پاسخ نخست: تخصیص

مفهوم آیه شریفه این است که خبر عادل حجت است. منطوق آیه شریفه - با توجه به عمومیتی که این منطوق به واسطه تعلیل پیدا کرده است - این است که هر امری که جهل را بر نمی‌دارد، حجت نیست. می‌بینیم که بین مفهوم و منطوق رابطه عموم و خصوص مطلق برقرار است؛ زیرا منطوق شامل هر امری است که رافع جهل نباشد و مفهوم تنها یک مصداق آن (یعنی خبر عادل) را شامل می‌شود. احکام این دو قضیه با هم متعارضند؛ زیرا در مورد فرد مشترک (خبر عادل) منطوق می‌گوید حجت نیست و مفهوم می‌گوید حجت است. بنابر قوانین جمع عرفی باید خاص را بر عام مقدم کرده، عام را به خاص تخصیص زد. پس باید این چنین گفت: هر امری که رافع جهالت نیست، حجت نیست (مرطوق)، مگر خبر عادل (مفهوم).

رد پاسخ نخست

نکته: مفهوم را باید بر اساس منطوق شناخت. اگر پس از اتمام دلالت منطوق جمله، جمله دارای مفهوم بود، آن

مفهوم هم حجت است. پس باید نخست منطوق را بتمام قرائن متصله آن ملاحظه نمود، آن گاه اگر جمله دارای مفهوم بود آن را اخذ کرد.

حال با توجه به منطوق یک قیاس منطقی تشکیل می دهیم و با دقت در آن، اشکال این پاسخ به دست می آید. در این آیه علت، «اصابه به جهل»، شرط، «فسق مخبر» و جزاء، «وجوب تبی» است. صغری: در آیه به واسطه عمومیت تعلیل، شرط، علت انحصاری جزاء نیست. کبری: هر جا شرط علت منحصره جزا نباشد، جمله شرطیه مفهوم ندارد. نتیجه: در آیه به واسطه عمومیت تعلیل، جمله شرطیه مفهوم ندارد. با توجه به قیاس بالا به پاسخ دهنده می گوئیم این آیه به هیچ وجه مفهوم ندارد، تا آن مفهوم با عمومیت آیه مغارض کرده و عمومیت تعلیل با مفهوم آن تخصیص بخورد.

Sco1 20:06

پاسخ دوم: حکومت

این پاسخ از مرحوم نایینی است که می گوید: مفهوم بر منطوق حاکم است و هرگاه یک دلیل بردلیل دیگر حاکم باشد، دلیل حاکم مقدم می شود.

نکته

نایینی در بحث خبر واحد، مسلکی به نام «جعل طریقت» یا «جعل علمیت» دارد. براساس این مسلک ایشان بر این باور است که حجیت برای یک اماره به این معناست که این اماره را شارع مقدس علم قرار داده است و مکلفین باید با این اماره ظنی- مانند خبر واحد- معامله علم کنند. همان گونه که یک خبر متواتر تکوینا و واقعا رافع جهل است، خبر واحد نیز رافع جهل است و عمل به آن جهالت نیست، البته تعبدا نه وجدانا؛ زیرا جهل واقعا باقی است، حتی اگر قول این خبر عادل حجت باشد. اگر عبارت «خبر عادل حجت است» را بنابر نظر نایینی تبیین کنیم، چنین می شود: خبر عادل تعبدا در حکم دلیل علمی بوده و رافع جهل است. منطوق با توجه به تعلیلی که در آیه است، چنین می شود: هر چه رافع جهل و مفید علم نیست، حجت نیست و باید درباره آن تحقیق شود. در این مبنا، معنای منطوق همان معنای مشهور است، بخلاف مفهوم که معنایش کمی تغییر کرده است.

بیان حکومت

مفهوم در آیه شریفه، ناظر به موضوع منطوق است. موضوع منطوق خبری است که رافع جهل نیست و حکم آن وجوب تبی علی عدم حجیت است؛ اما حکمی که در مفهوم است، موضوع منطوق را تفسیر و تبیین می کند و دایره

آن را محدود می‌نماید. به این صورت که مفهوم، خبر عادل را که واقعا، رافع جهل نیست و تحت عمومیت موضوع منطوق است، ادعا می‌کند که رافع جهل است و آن را از تحت موضوع منطوق خارج می‌نماید. این تفسیر ادعائی و تعبدی شارع موضوع منطوق را محدود می‌کند.

موضوع همیشه یک رتبه مقدم بر حکم است؛ به تعبیر مشهور، موضوع علت برای حکم است. بنابراین اگر یک دلیل ناظر بر موضوع دلیل دیگر باشد، بر آن دلیل مقدم است.

در نتیجه در این جا مفهوم حاکم بر منطوق است و بر آن مقدم می‌شود. پس مفهوم معارض ندارد و حجت است.

Sco3 31:18

چکیده

1. اشکال دوم به مفهوم آیه نبأ این است که هرچند در ظاهر، مفهوم آیه دال بر حجیت خبر عادل است ؛ اما عمومیت تعلیل «اصابه جاهلان» شامل خبر عادل هم شده و آن را از حجیت می اندازد.
2. به این اشکال سه پاسخ داده شده است. پاسخ نخست مفهوم را مخصص منطوق و پاسخ دوم آن را حاکم بر منطوق می داند و پاسخ سوم به تفسیر جهل، اشکال می کند.
3. پاسخ نخست: معنای تعلیل، عام است و مفهوم خاص می باشد. وقتی این دو با هم تعارض می کنند، خاص عام را تخصیص می زند و بر آن مقدم می شود.
4. شهید صدر پاسخ نخست را نمی پذیرند. زیرا بر این باور است که جمله با توجه به تعلیل، فاقد مفهوم است و دیگر مفهومی نیست تا منطوق را تخصیص بزند . زیرا در آیه شریفه عمومیت تعلیل، انحصاری بودن شرط برای جزا را از بین می برد و اگر انحصاری در کار نباشد جمله شرطیه نیز مفهوم نخواهد داشت.
5. مرحوم نایینی حجیت خبر واحد را به معنای علمی بودن خبر و یقین ساز بودن تبعدی آن می داند.
6. در پاسخ دوم به اشکال دوم، نایینی با توجه به مسلک منتخب ایشان در حجیت، مفهوم را حاکم بر منطوق دانسته و بر آن مقدم می کنند.
7. بر اساس مبنای نایینی، مفهوم، «خبر عادل» را علمی تبعدی می کند. این بیان در واقع تفسیر ادعائی منطوق است. در نتیجه مفهوم خبر عادل را از عموم خبر غیر علمی منطوق خارج کرده و به آن حجیت می دهد.